

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

**Ponovno zadobiti
odvažnost**

MODERNI NARCIS

**PURPUR
kraljevska boja**

AUGUST ŠENOA

4

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

07 | 2022. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

4 PONOVRNO ZADOBITI ODVAŽNOST

Delia Steinberg Guzmán

5 HERAKLIT Heroizam samospoznaje

Aleksandar Dmitrović

10 MODERNI NARCIS

Fernand Schwarz

13 PURPUR – Kraljevska boja

Marin Božić

16 AUGUST ŠENOA Klasik hrvatske književnosti

Melanija Rogar

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Dijana Kotarac, Ana Jončić,
Jerko Grgić, Nataša Žaja, Branko Zorić, Damir Krivdić

Lektura: Vedrana Novović, Branka Žaja

Tehničko uredništvo:

Svjetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:

NOVA AKROPOLA - kulturna udruga

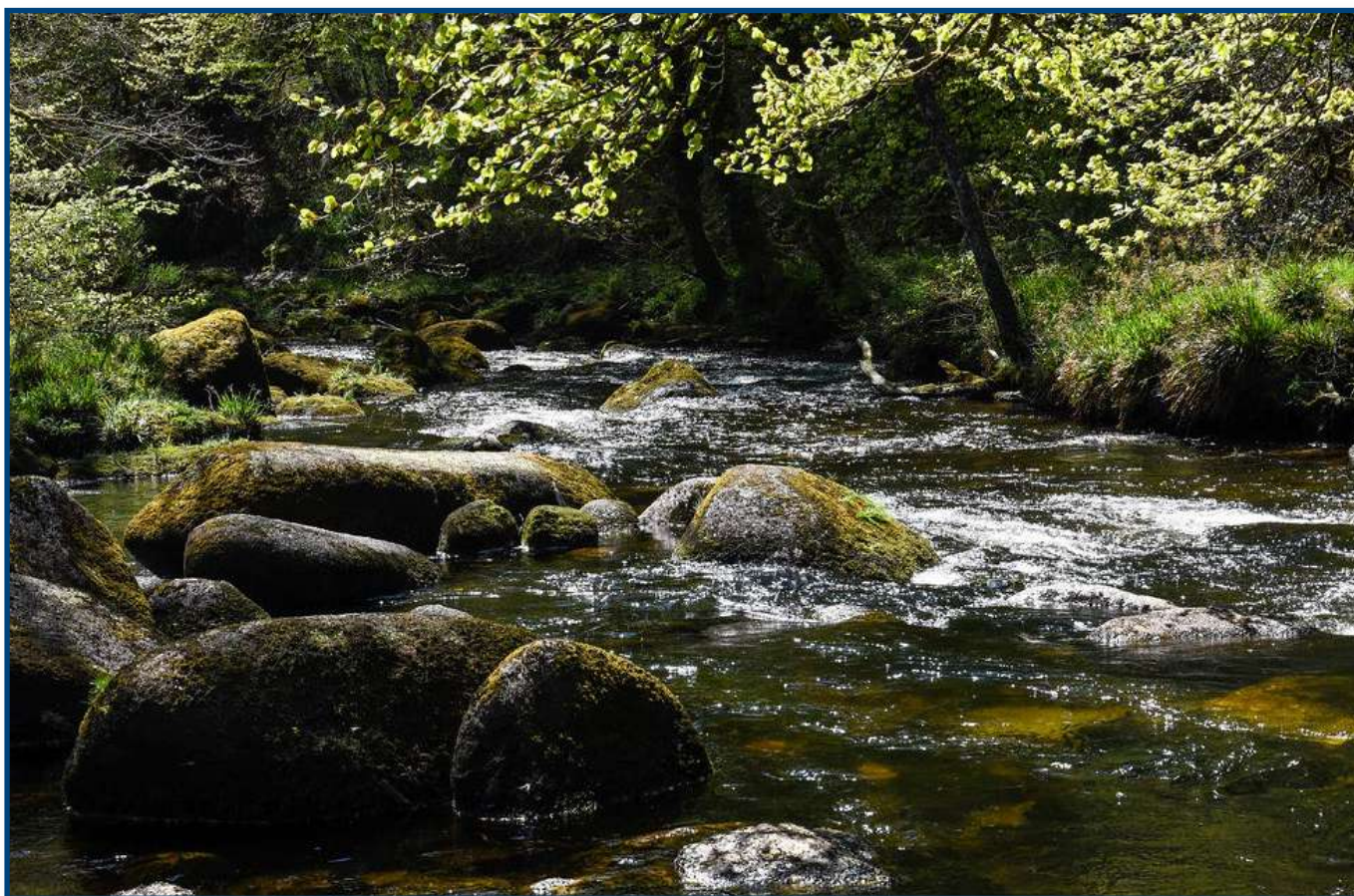
Ilica 36, 10000 Zagreb

Tel: 01/481 2222

web: www.nova-akropola.hr

e-mail: info@nova-akropola.com

14

Heraklitova filozofija došla je do nas tek u fragmentima, no i u tom je obimu dragocjena riznica mudrosti. Iako se na prvi pogled čini daleka i teško shvatljiva, puno je bliža i stvarnija od mnogih suvremenijih filozofskih tekstova. Ovi posljednji samo prođu pored nas kao stručno i zanimljivo izložene misli i konstatacije, dok britki, duboki Heraklitovi aforizmi ostaju u nama potičući nas da se zamislimo... Nisu dati kao odgovori i zaokružene poruke već prije kao usmjerenje i podsjetnik na važnost potrage za istinom koja se nalazi u svemu, nepregledna i veličanstvena...

Zadržat ćemo se kratko na Heraklitovoj čuvenoj rečenici *Sve teče (Panta rhei)* koja originalno glasi: *U iste rijeke stupamo i ne stupamo, jesmo i nismo*. Filozof iz Efeza i ovdje je naizgled kontradiktoran, ali to je samo privid našeg racionalnog uma koji sve nastoji posložiti prema poznatim obrascima. Heraklit nas suočava s time da je čovjekov istinski put nutarnji i vertikalni, i upravo znači nadilaženje suprotnosti i izdizanje iznad iluzija. Da, sve je prolazno i podložno promjeni, no što je sa stvarnom, kvalitativnom promjenom, a što s našim besmrtnim, neprolaznim bićem? Nekad smo potpuno, a nekad samo djelomično dio struje života jer nam je svijest uspavana i previše zaokupljena prizemnim. Budimo zato poput njegovih *kopača zlata*, uklonimo nakupljenu prašinu zabluda i pronađimo makar pokoje sjajno zrnce vlastitog humanog bića. Krenimo dalje, kao što je to nekad davno napravio i Sokrat, kada je u Artemidinom hramu pronašao Heraklitovu knjigu, neopterećeni onime što ne razumijemo, iskreno nastojeći biti malo bolji i bliži onome što jesmo... ♫

PONOVNO ZADOBITI ODVAŽNOST

Delia Steinberg Guzmán

Problem straha među ljudima nije nov. Ima već dosta dugo, možda više nego što se usudimo izračunati, kako je čovjek izgubio vjeru u samoga sebe, u sudbinu koja mu je primjerena i, posljedično, u sudbinu čovječanstva. Povijest mu je potpuno strana i ne osjeća se njenim graditeljem, već njenom žrtvom. Vrijeme više nije element nadanja koji nam omogućava krenuti naprijed s obnovljenim snovima i stalnim djelovanjem; vrijeme je sada, naprotiv, smrtonosno oružje koje uništava ljude i civilizacije, koje troši sve bez ikakve mogućnosti obnove.

Posljedice su očekivane, a mi ih podnosimo u većoj ili manjoj mjeri.

Čovjek je izgubio sposobnost komuniciranja, i to usred doba komunikacija. Nitko nikome ne vjeruje; nitko se ne usuđuje izreći istinu o onome što osjeća i misli, a još manje želi priznati da ponekad nije jako siguran u svoje misli ili u svoje osjećaje... Danas sve odiše lažnom sigurnošću onoga koji laže, onoga koji glumi kako bi prikrio svoj nedostatak nutarnje i vanjske vjere.

Zbog toga se pojavio strah. Strah od istine, strah od obveza, strah od odanosti, strah kako će nas drugi ljudi povrijediti, pa čak i strah od naših vlastitih, nepoznatih reakcija.

Zbog straha se više ne izgovaraju svete riječi. Zbog straha više ne niče zdravo prijateljstvo. Zbog straha umiru najbolji ideali, jer nitko ne želi ukloniti zapreke

do njih. Strah daje hladan pogled očima, daje sterilne i neodlučne geste tijelima i izgovara dvosmislene i prazne riječi kojima se ništa ne riskira i koje omogućavaju bijeg od svega...

Ovom svakodnevnom strahu pribraja se drugi, puno veći strah – strah od povijesnih ciklusa. Navršiti određene godine života gotovo je nesretan znak; početak novog desetljeća mora donijeti nove nesreće i probleme; približavanje novom tisućljeću siguran je znak nekog kobnog kraja... I sve ovo utječe na to da čovjek postaje sve manji u svojoj nutarnjoj dimenziji.

Vrijeme je da zauzmemo suprotan stav. Strah je sinonim za slabost i nedostatak pouzdanja. Nužno je, dakle, ponovno zadobiti odvažnost: upoznati samoga sebe i ostale ljude; razumjeti i vratiti se Bogu i istinama koje su skrivene u prirodi.

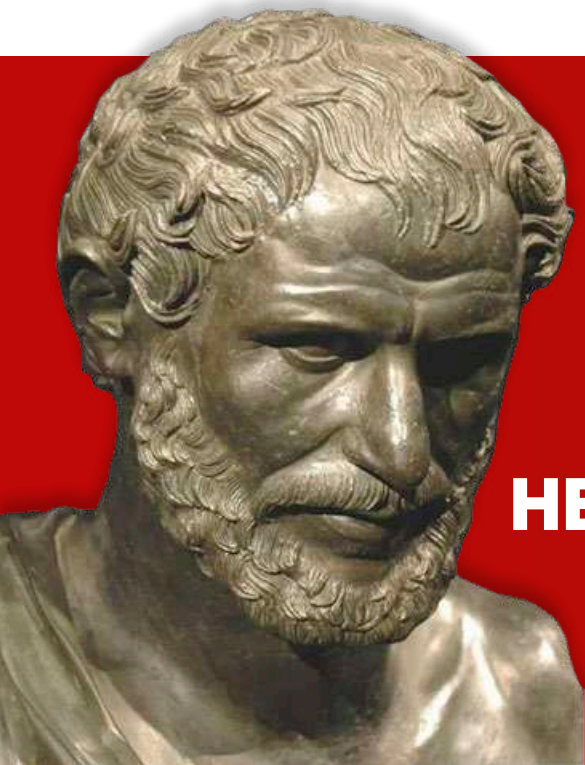
Ne trebaju nas plašiti nove godine i nova desetljeća; sva pomicanja nebeskih tijela ne mogu ni najmanje pomaknuti čvrstu volju čovjeka koji u sebi osjeća vatru beskrajnog života.

Nismo neka slučajnost izgubljena u svemiru. Bogata smo uzročnost koja potječe od Boga. Pokušaj stvari gledati na taj način i više se nećeš bojati. Usvoji ovu novu viziju i postat ćeš Novi Čovjek.

Iz knjige: Svakodnevni heroj

Sa španjolskog prevela: Renata Garbajs

HERAKLIT

HEROIZAM SAMOSPOZNAJE

Aleksandar Dmitrović

Zapadna filozofija nastala je u antičkoj Grčkoj, suprotstavljajući se mitološkom svjetonazoru koji spoznaju prenosi simboličkim govorom, razumljivim samo upućenima. Filozofija nastoji razviti preciznu terminologiju da izbjegne višeznačnost i metodologiju utemeljenu na racionalnom preispitivanju svega datog. Zato je početak uvijek ispitivanje, kritika, da bi se sve provjerilo, vatrom razuma prekalilo, i tako prevrednovalo, obnovilo. Ništa se ne prihvaća kao konačno, zadano, naslijeđeno. Filozofija je prirodnim znanostima pripremila put egzaktnosti, te otvorila novu stranicu razvoja čovječanstva, razdoblje u kojem se razvija sposobnost razumnog spoznavanja. Valjanost ovakvog puta naglašava izreka jednog od prvih grčkih filozofa, Heraklita iz Efeza: *Razumnost je pristupačna svima*. (Fragment 113)

Heraklitov život i učenje

Heraklit je živio na prijelazu 6. i 5. stoljeća stare ere. Rođen u kraljevskoj obitelji, plemićke je počasti i poslove ostavio mlađem bratu, posvetivši se u potpunosti filozofiji jer *Časti zarobljavaju i bogove i ljude*. (Fr. 132)

Filozofski govor još je nerazvijen pa ne čudi što je Heraklit odabrao način izražavanja Sibile, proročice iz Delfa. Kroz njena usta govori Apolon, *koji niti što kazuje, niti skriva, nego nagovješćuje* (Fr. 93). Drugi izvor njegova stila su narodne poslovice, *gnome*, često u obliku zagonetki. Heraklitovi aforizmi otkrivaju nesumnjiv pjesnički dar. Tako aristokrat ipak govori

jezikom koji je razumljiv narodu pa nam se i na ovaj način otkriva jedna od proturječnosti kojima obiluju njegova ličnost i njegova filozofija. Njegov stil nazivaju proročkim, opisujući Heraklita kao mračna proroka koji više i grdi svjetinu. Ovakvu sliku kao da potvrđuju i neki od sačuvanih odlomaka:

Sibila, koja zaneseno izgovara ozbiljne, nekićene i mukle glasove, prodiše glasom svojim kroz tisuću godina, bogom obuzeta. (Fr. 92)

Heraklit je svoju knjigu ostavio u Artemidinu hramu, neka čitaju oni koji su sposobni razumjeti. Pročitao ju je Sokrat te rekao da je "ono što je razumio dobro, a dobro je po svemu sudeći i ostalo, samo bi za razumijevanje bio potreban ronilac". Heraklita prozvaše tamnim, nejasnim, ali često se pod time misli da je mračan. Djelo je izgubljeno. Engleski filozof Bertrand Russel u svojoj *Povijesti zapadne filozofije* kaže da nam je Heraklit poznat "samo preko navoda koje su iznosili njegovi protivnici da bi ih pobili, pa je bez sumnje bio izvanredan kad izgleda velik i kroz veo zlobe koji su širili njegovi neprijatelji."

Procjenjuje se da je sačuvano 10 - 20 % aforizama, tako da je Heraklitova filozofija danas nalik na ruševine kakve antičke zgrade iz kojih pokušavamo rekonstruirati prvobitni izgled i namjenu. S obzirom na to da obiluje proturječnostima, nije laka za tumačenje. Površni neka se čuvaju prebrzog otkrivanja "nedosljednosti" u Heraklitovoj filozofiji jer se njegovo mišljenje kreće kroz oštre suprotnosti; uživajući u njima, pronalazeći neslućenu harmoniju u antagonizmu.

Heraklit u osnovi materijalnog svijeta vidi neprestano kretanje, sudar energija protivnog polariteta koji vodi razrješenju kroz sukob. Tako bitak naziva *vatrom*, a proces razgrađivanja i izgrađivanja svijeta *ratom*. Odlomke ćemo citirati po značenju, ali i po ljepoti, te se suzdržati od komentara koliko je moguće, kako bismo čitateljima prepustili da ih sami dožive.

Treba znati da je rat opći, da je pravda zavada i da sve nastaje razdorom, i da tako treba biti. (Fr. 80)

Rat je otac svemu, svemu kralj. Jedne je iznio kao bogove, druge kao ljude, jedne načinio slobodnima, druge robovima. (Fr. 53)

Svijet ovaj, isti za sve, nije stvorio ni jedan bog i ni jedan čovjek, nego je uvijek bio i jest i bit će vatra vječno živa, koja se s mjerom pali i s mjerom gasi. (Fr. 30)

Grčka kozmogonija ne poznaje stvaranje svijeta iz ništavila. Svijet je nastao uređivanjem kaosa. Riječ *kozmos* zapravo znači *nakit, ukras*, nešto što je lijepo napravljeno, ali i red, uređeno stanje. Svijet je isti za sve, ali se bića razlikuju po svojim potrebama i sposobnostima pa ga različito vrednuju:

Magarci bi voljeli sijeno nego zlato. (Fr. 9)

Svinje se kupaju u blatu, a živad u prahu i pepelu. (Fr. 37)

Najljepši majmun je ružan kad se usporedi s ljudskim rodom: isto tako će se i najmudriji čovjek pokazati kao majmun pred bogom i po mudrosti, i po ljepoti, i po svemu ostalom. (Fr. 82-83)

Kozmos je sazdan od tvari i energija koje su više ili manje fine, eterične, odnosno grube, materijalne.

Tako se sve kreće, zgušnjavanjem, od vatre, preko zraka, do vode i zemlje, te obrnuto, isparavanjem. Sve je u komešanju i tu nema mirovanja.

Vatra živi o smrti zemlje, zrak živi o smrti vatre; voda živi o smrti zraka, zemlja o smrti vode. (Fr. 76)

Ovo je kretanje dvosmjerno:

Put prema gore i prema dolje je jedan isti. (Fr. 60)

Odnosno put koji vodi uzbrdo vodi i nizbrdo.

Ljudska je duša najbolja kada je "suha", to jest bliža božanskoj vatri. Ali Heraklitu je posve jasno da to nije lako:

Dušama je radost ili smrt da vlažne budu. Radost im je pad u život. (Fr. 77a)

Na drugom mjestu opet kaže:

Mi živimo o njihovoj smrti, a one žive o našoj smrti. (Fr. 77b)

Ovaj odlomak upućuje na stara učenja o reinkarnaciji. Rođenje je smrt za dušu koja biva zarobljena u tijelu. Smrt tijela je ponovno rođenje duše u duhovnom svijetu. Ovakvo uvjerenje nije usamljeno kod starih Grka. Ovdje se otvara jedan problem koji danas nije do kraja rasvijetljen, a to je utjecaj Egipta na grčku kulturu. Većina tumača usputno spomene kako su mnogi istaknuti Grci u Egiptu upućivani u "tajne misterije", ali dalje od toga se ne ide.

Mijenjajući se, odmara se. (Fr. 84a)

Subjekt ove rečenice je duša: čovjek mora duhovno napredovati, da bi se duša približila svome zavičaju. I sljedeći odlomci o duši osvajaju ljepotom izričaja i dubinom značenja:

Granice duše nećeš idući pronaći, pa ako i svim putovima prolaziš: tako dubok logos ima. (Fr. 45)

Čovjek posije noću za svjetlom, kad mu se ugasi očinji vid. Živ dotiče se mrtva spavajući, budan spavajućeg. (Fr. 26)

Smrt je sve, što gledamo budni, a san, što gledamo spavajući. (Fr. 21)

(Iza toga zacijelo su slijedile riječi: a život, što gledamo mrtvi.)

Svijet mrtvih i živih dijeli Leta, rijeka zaborava. Tako duše živih zaboravljaju onostrano i gledaju smrt, što znači da svuda oko sebe vide prolazno, smrtno. San je veza s onostranim, koje za dušu predstavlja pravi život.

Sljedeći odlomak spada među najljepše Heraklitove aforizme:

Luku je ime život, a djelo smrt. (Fr. 48)

Posluživši se igrom riječi, sličnošću izraza za luk (bio's) (luk kao oružje) i život (bi'os), te suprotnošću pojmova života i smrti, Heraklit uzima luk kao metaforu svijeta. Dvije sile koje upinju na suprotne strane, drvo i ruke proizvode kretanje, život. Na kraju puta, na cilju, je neminovna smrt. Opoziti su sjedinjeni i napestost proizvodi harmoniju:

Što je u sebi suprotno, samo sa sobom se slaže, to je harmonija koja k protivnosti teži, kao kod luka i lire. (Fr. 51)

Heraklit je i danas poznat po dvjema izrekama koje su postale dio opće kulture, ljudi ih izgovaraju i ne znajući tko im je autor.

Sve teče (Panta rhei). Ovo je Aristotelovo nastojanje da sažme bit Heraklitove filozofije.

Ne možeš dva puta ući u istu rijeku. Originalni odlomak zapravo glasi:

U iste rijeke stupamo i ne stupamo, jesmo i nismo. (Fr. 49)

Čovjeku nije suđeno da opušteno uživa, već se mora neprestano potvrđivati. Zar je to tako strašno?

Rijeka zadržava isto ime, ali voda koja pritječe nije ista. Štoviše, i mi smo podložni neprestanoj promjeni, "i jesmo i nismo".

Kao mala djeca koja od roditelja zahtijevaju sigurnost i predvidljivost, ponavljanje ustaljenog ritma na koji su navikli, tako i mnogi odrasli osjećaju strah suočeni s Heraklitovim svijetom u kojem kao da

nema čvrstog oslonca. Međutim tko pravilno razumije Heraklita zna da je rezultat sukoba uvijek nova harmonija, ali kao što titraji lire zamiru, ni harmonija ne može biti vječna i ubrzo nastupa novi sukob, jer mirovanje ne donosi spas.

Napitak se razdvaja (taloži), ako se ne miješa. (Fr. 125)

Čovjeku nije suđeno da opušteno uživa, već se mora neprestano potvrđivati. Zar je to tako strašno? Zar ne stvara tek borba prave ljude, prave prilike za napredovanje? Heraklit je za heroizam, za čovjeka koji se ne boji iskušenja. Njegov heroj nije današnji sportaš koji pobjeđuje u natjecanjima da bi se propio kada mu završi karijera. Heroj kroz borbu sazrijeva, postaje bolji i približava se bogovima, dajući ostalima primjer. Nitko čovjeku ne može pokloniti znanje u obliku gotovih formula, poput pilula. Svatko se mora sam izboriti za svoj napredak, i u društvu i u spoznaji. To je Heraklitov *Put*. Njegova je filozofija zato strastvena, duboko proživljena, natopljena vlastitim iskustvom i istovremeno pročišćena britkim razumom. Iz Heraklita ne progovara hipertrofirani razum, hladan i odvojen intelekt, već cjelina čovjekova bića. Nije slučajno da on um (logos) naziva *vatrom*.

Ja sam zapitao (proučio) samog sebe. (Fr. 101)

Ovako Heraklit objašnjava svoje napredovanje, posve u stilu delfskog proročišta. Heraklit poziva i ostale da slijede njegov put. Ali njegova je narav žestoka pa nimalo ne šteti ljude koje savjetuje. Za većinu kaže:

Nisu podobni ni da čuju ni da reknu. (Fr. 19)

Drugim riječima, ne isplati se gubiti vrijeme razgovarajući s njima. Jer oni ne prepoznaju istinu ni kada

se sudare s njom, a i kada nauče, kao papige, zapravo ne razumiju. I zato:

*Mnogožnalost ne uči pameti,
iako*

Ljudi koji vole mudrost moraju biti u mnogo stvari obaviješteni. (Fr. 35)

Pomirenje ovih proturječnih odlomaka daje treći:

Obrazovanje je obrazovanima drugo Sunce. (Fr. 134)

**Oči i uši su ljudima zli svjedoci,
ako imaju barbarske duše.**

Eto koliko griješe tumači koji citiraju samo jednu izreku, ne tražeći dopunu u proturječnosti!

I tu se mole božjim likovima, kao kad bi se tko htio razgovarati s kućama, jer ništa ne znaju o bivstvu bogova i heroja. (Fr. 5)

Nema koristi od klanjanja kipovima, treba zapitati samog sebe jer čovjek sve nosi u sebi kao potencijal, samo treba kroz životna iskušenja odbaciti bezvrijedno i pročistiti ono što je trajno.

Kopači zlata mnogo zemlje prevrnu, ali malo nađu. (Fr. 22)

Heraklitov simboličan govor zadržava neodređenost i svakome se otkriva u skladu s njegovim nazorima i sposobnostima. Sljedeći odlomci nedvojbeno otkrivaju Heraklita kao pravog filozofa:

Sve, što se može vidjeti, čuti i spoznati, to ja osobito cijenim. (Fr. 55)

Razumno misliti je najveća vrlina, a mudrost je istinu govoriti i raditi prema prirodi, slušajući je. (Fr. 112)

Dakle, treba proučavati prirodu, koristeći osjetila, provjeravajući sve razumnim mišljenjem. Na kraju dolazi praksa: raditi prema prirodi, koja tako biva i početak i kraj spoznajnog procesa. Filozof mora djelovati u skladu sa svojim učenjem, ne smije se zaustaviti na spoznaji.

Sama osjetila nisu dovoljna za spoznaju istine:

Oči i uši su ljudima zli svjedoci, ako imaju barbarske duše. (Fr. 107)

Oči su pouzdaniiji svjedoci nego uši. (Fr. 101)

Vrijednija je istina u koju se sam osvjedočiš, nego naučena, predajom prenesena. Ovo ima dalekosežne posljedice koje na prvi pogled nisu vidljive. Vjera u boga na osnovu dogme je za Heraklita besmislena, kao i klanjanje kipovima. Vlastiti uvid u božansko biće, koje svatko od nas nosi u sebi, mnogo je bolji

put. Time se Heraklit svrstava u tradiciju gnostičkih mudraca. Ali Heraklit je pun proturječnosti pa je isto-vremeno gnostik, mistik, filozof i, na svoj žestoki način, prosvjetitelj naroda.

Da ne treba pretjerati nazivajući Heraklita mračnjakom, potvrđuje odlomak koji je mogao napisati samo veliki humanist: *I ljudi, koji spavaju, radnici su i pomagači pri događanjima u svemiru.* (Fr. 75)

Ljudi koji spavaju su oni koji ne razumiju istinu, makar se s njome svaki dan sudaraju. Ali i oni sudjeluju u poretku svijeta, te Heraklitov prezir koji ponekad otvoreno pokazuje treba shvatiti kao ljutnju čovjeka koji uzaludno pokušava otvoriti oči ljudima koji posjeduju razum, ali se njime ne znaju služiti.

Najbolji vole jedno od svega drugoga, vole vječnu slavu nego prolazne stvari. A svjetina samo gleda da se nasiti kao stoka. (Fr. 29)

Ovime smo došli do Heraklitove omiljene teme: izuzetnog pojedinca. Zapravo do suprotnosti između mase i prosvijećenog ili, pak, prosvjetljenog pojedinca.

Jedan je meni koliko i deset tisuća, samo ako je najbolji. (Fr. 49)

Da nije Sunca, po drugim zvijezdama mogla bi biti noć. (Fr. 99)

Izuzetan pojedinac svijetli kao Sunce. Sunce je u starih naroda božanstvo koje daje život. Iz njega neprestano izvire energija, tako da ono predstavlja božansku kreativnu moć.

Sunce je svaki dan novo. (Fr. 6)

Izuzetan pojedinac je kreativan, svaki je dan nov. Obični se ljudi ponavljaju, držeći se naučenoga. Tako se znanje pretvara u mnijenje, božanska objava u dogmu, a zaigrana djeca u bezlične birokrate.

**Razumno misliti je najveća
vrlina, a mudrost je istinu
govoriti i raditi prema prirodi,
slušajući je.**

Heraklit je bio samotnjak pa se nije odviše bavio politikom, ali je razmišljao o opreci tiranije i demokracije, što je u njegovo vrijeme bila goruća tema. On ne smatra da je demokracija dobro društveno uređenje ako joj narod nije dorastao: *Jer kakav je njihov duh? Narodne pjevače slušaju i za učitelja uzimaju svjetinu, a ne znaju da je većina rđava, a malo je dobrih.* (Fr. 104)

Za njega je bolja dobra tiranija od loše demokracije. Vladati treba prosvijećen i plemenit čovjek kojeg

ostali slušaju jer im u svemu daje dobar primjer: tema je to koju su razrađivali Platon i Konfucije. Ako vladar nije dorastao tom idealu, treba se ukloniti. Heraklit je nagovorio jednog efeškog tiranina da se odrekne vlasti u korist Hermodora, čovjeka izuzetnih vrлина. Ali kada su Hermodora njegovi sugrađani uskoro prognali, kao da se nešto u njemu prelomilo:

Efežani bi učinili pravo, kad bi se svi listom objesili i prepustili grad svoj nedoraslima, oni, koji su Hermodora, svoga najvrjednijeg čovjeka, prognali govoreći: Od nas neka nitko ne bude najvrjedniji, ako pak tko jest, neka bude drugdje i među drugima. (Fr. 121)

I zato više na njih:

Ne presahlo vam, Efežani, bogatstvo, da bi na vidjelo izašlo vaše nevaljalstvo. (Fr. 125a)

Populizam nije po Heraklitovu ukusu, jer povlađuje svjetini, a za ljude nije najbolje ako im se ostvari sve što žele. (Fr. 110) Vladari koji su po ukusu svjetine i sami će gledati "samo da se nasite". U Heraklita etika nije odvojena od politike, naprotiv samo onaj koji je izuzetno moralan smije se baviti politikom.

Evo fragmenata koje možemo smatrati političkim:

Narod se treba boriti za pravednost isto tako kao i za svoje zidine. (Fr. 44)

Grci su živjeli u gradovima-državama, tako da zidine simboliziraju granice, imetak, ali u krajnjoj liniji i opstanak naroda. Stoga bismo, osuvremenjujući ovaj odlomak, mogli reći da se narod treba boriti za praved-

nost jednako kao i za svoju opstojnost.

Oni koji sa razumom govore, trebaju uporište tražiti u onom što je opće za sve, isto kao i država u zakonu, i još mnogo čvršće. Jer svima ljudskim zakonima daje hranu jedan božanski: ovaj svojom moći doseže toliko daleko koliko hoće, i ima ga dovoljno za sve, i još preostaje. (Fr. 114)

Jer pravda će već znati ščepati i osuditi kovače i svjedoke laži. (Fr. 28)

Heraklitove rečenice udaraju poput biča pa je jasno da na nije mogao biti omiljen među suvremenicima. Heraklita međutim goni snažan osjećaj moralnosti:

Najkraći je put do slave dobar postati. (Fr. 135)

Sve će vatra, kad dođe, ščepati i osuditi. (Fr. 66)

Jer kako bi se čovjek mogao sakriti pred onim što nigdje ne zalazi. (Fr. 16)

Na kraju recimo da Heraklitove fragmente treba iznova i iznova čitati, puštajući da doživljaj i razumijevanje polako sazrijevaju. Tumačenja ispočetka pomažu, ali ih nikad ne treba stavljati ispred originalnog teksta, koji zadržava svoju višeznačnost i dubinu. Isto tako o Heraklitu ne treba "filozofirati" u smislu kabinetske, teorijske rasprave. Treba živjeti heraklitovski, bez očajavanja, jer "Sunce je svaki dan novo" – treba jednostavno prihvatiti herojski *ethos* samospoznaje i nastojati svakom svojom gestom i riječju izraziti ono što je um pročistio vatrom, te neprekidno stremiti dalje, jer "duši granica nećeš idući naći." ♣

MODERNI NARCIS

Fernand Schwarz

Sve raširenija uporaba digitalnih tehnologija naizgled je omogućila veću povezanost među ljudima, ali je istovremeno pogodovala nastanju modernog Narcisa, autcentrične osobe ovisne o svom pametnom mobitelu i pogledima drugih.

Kako se riješiti tih iluzija?

Lik Narcisa dolazi nam iz antičke grčko-rimske mitologije. Mit kaže da je Narcis izrastao u mladića iznimne ljepote, ali i taštine. Jednoga dana nakon lova, ožednivši, zastao je na izvoru vode kako bi se napio. Vidjevši u bistroj vodi svoj odraz, trenutno se u njega zaljubio. Ostao je tako dane i noći promatrajući se i očajnički pokušavajući dohvatiti svoju sliku. Fizički je propadao i na kraju umro. Čak se i nakon smrti u vodama Stiksa nije mogao nadiviti svome licu...

Današnje digitalne tehnologije oblikuju narcisoidne muškarce i žene i tako pogoduju pojavi narcisoidnog društva.

Narcizam, pojava XIX. st.

Pojaва modernog narcizma vezana je za ulazak zrcala u domove.

U XIX. st. zrcala su bila skupa rijetkost i namijenjena kraljevskim dvorovima i plemstvu. Polako, ali sigurno, zrcala su se nastanila i u građanskim kućama i stanovima, u kupaonicama, svlačionicama... i, kao posljedica, pojavljuju se koketnost, modna osviještenost, briga za izgled.

Kodakova kamera 1888. godine dovodi do demokratizacije fotografije, ona postaje dostupna svima. Građanske se obitelji fotografiraju i stvaraju albume pomoću kojih se hvalisaju svojom srećom.

Sve do pedesetih godina 20. stoljeća fotografijom se nastojalo uhvatiti dubinu pogleda onoga kojeg se fotografira. Umjetnost portretiranja omogućavala je doseći onu dubinsku, nedokučivu prirodu osobe. Trebalo je, dakle, ostati ozbiljan, pokazati određenu kontrolu nad sobom, ni u kom slučaju se smijati. No, razvitkom filma i još više televizije, uvode se novi standardi fotografiranja. Smiješak postaje obavezan, a

osjećaji se izražavaju na nametljiv, površan način, što je pojava *smajlića* dodatno naglasila.

Pametni telefon kao okidač zaljubljenosti u vlastiti ego

Veličanje vlastitog ega nije neka nova pojava. Svi veliki antički filozofi i općenito mudraci, kako Istoka tako i Zapada, spominju je kao katalizator vlastite "narcisifikacije".

Današnji Narcis je očaran vlastitim odrazima na ekranima. Odrazima kao što su njegovi "selfiji" ili fotografijama (opet sebe samoga) koje dobiva od drugih, svojim slikama s društvenih mreža ili opisima njegovih aktivnosti... Ti suvremeni alati dodatno pojačavaju zaoкупljenost vlastitim izgledom kao i potrebu da se pod svaku cijene postigne opće odobravanje.

"Lajkovi" i komentari na društvenim mrežama ne koriste se za istraživanje i promoviranje istine, već služe subjektivnosti i površnosti. Ovo je era tzv. "post-istine".¹

Društvene mreže nas potiču da svoje mišljenje razglasimo na sva zvona: da pokažemo ljutnju, da se izražavamo bez ustručavanja, bez konkretnog učešća i preuzimanja odgovornosti za posljedice naših izjava. One često djeluju kao način da si damo oduška. Osamljenima u svom mikrosvijetu uvjerenja, bitno nam je jedino ono što smo sami ili stvorili ili preuzeli. U svom egocentrizmu čak se i samointervjuiramo. Ovakav pristup daje nam osjećaj neograničene moći. Dostupne

¹ Post-istina: koncept prema kojem se nalazimo u razdoblju (nazvanom *era post-istine* ili *post-činjenična era*) u kojem osobno mišljenje, osjećaji i uvjerenja imaju više utjecaja od objektivnih činjenica.

su nam, naime, "sve" informacije, a svoje mišljenje možemo stvarati i objavljivati bez ograničenja.

Ispuniti prazninu i udaljiti se od nutarnjeg života

Upotreba pametnih telefona također učinkovito popunjava praznine, briše usamljenost ili dosadu. Nema više "praznog hoda" u čekaonicama, dizalima, zastojima u prometu... To se vrijeme sada ispunjava: novostima, porukama ili bilo čime što nas interesira, a dostupno je samo jednim klikom.

Za antičke filozofe osama je bila neophodna, katkada i spasonosna. Omogućavala je pronaći se, pokrenuti dijalog sa samim sobom, biti kreativan. Danas je, međutim, upravo suprotno. Zakoni tržišta i zapadnjačka kultura općenito nam nameću mišljenje da od osame treba bježati, jer je ona znak tuge i neuspjeha, a efikasno se možemo otrgnuti od nje upravo zahvaljujući ekranu.

Pretjerana upotreba modernih tehnologija, suprotno uobičajenom uvjerenju, zapravo dovodi do izoliranja od društva, dok s druge strane sprječava pristup vlastitoj nutrini (s kojom se lakše povezujemo u tišini, smirenosti i osami). Još je Hannah Arendt, filozofkinja iz prošlog stoljeća, poticanje izoliranosti navela kao glavni način kontrole pojedinaca i njihove slobodne volje u totalitarnim društvima. Danas živimo u mekšem obliku totalitarizma koji ispunjava naše želje, popunjava trenutke dosade. Telefon i ekrani postali su invazivni, nameću se, ubacuju i nude u svakom neispunjenom trenutku. Mali uređaji goleme moći! Naravno, putem tih uređaja mogu se vidjeti

lijepe fotografije, ali važnije je razvijati divljenje usmjeravanjem pogleda na svijet oko sebe, a ne isključivo na neki ekran.

Površne i bezvoljne osobe

James William, suosnivač Googlea, koji je u međuvremenu napustio tvrtku, spočitava društvenim mrežama sustavno poticanje načina razmišljanja i ponašanja koje dehumanizira.

Praktički zalijepljeni za ekran svog mobitela i predodžbu koju nam drugi šalju o nama, postajemo opsjednuti svojim *sinkronim ja* (trenutnim, prilagode-nim prilici, površnim ja) i izbjegavamo vidjeti naše *dijakronično ja* (dubinsko ja, ono koje se izgrađuje i stvara tijekom vremena). Više brinemo o trenutnom stanju u kojem se nalazimo, nego o vlastitoj budućnosti.

Naša volja više uopće nije naša, stavili smo je na raspolaganje pametnom telefonu, raznoraznim algoritmima i elektroničkim uređajima. I, umjesto da nam služe kao korisni alati, ti su uređaji postali naši gospodari, posjeduju nas.

Naši ukusi, raspoloženja, katkada i naše odluke te naš nedostatak povezanosti sa samim sobom, što je sve povezano s korištenjem novih tehnologija, ostavljaju nas bez volje i bez vlastitih misli. Vrijeme koje pasivno provodimo pred sučeljima izgubljeno je u toj hipnotizirajućoj klopki.

Kao što kaže James William: "...zbog tog (izgubljenog vremena) svakodnevno plaćamo cijenu ciljevima koje nismo slijedili, stvarima koje nismo napravili, sebi samima kakvima smo mogli postati da smo svoje vrijeme i svoje interese usmjerili i koristili na drugačiji način." On također naglašava: "...moramo se

oduprijeti, suprotstaviti i boriti protiv tih alata koji našim sugrađanima oduzimaju svaku volju."

Promašaj političkog pakta povlači za sobom u propast i pojam "zajedništva"

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima koji je obećavao individualnu slobodu i socijalnu harmoniju nije uspio. Njegovi ponovljeni neuspjesi, sve vidljiviji posljednjih godina, izazvali su duboko razočarenje. Zaključak koji se najčešće izvlači je sljedeći: pojedinac se može osloniti samo na sebe i vlastitu percepciju stvari. S obzirom na to da su sva subjektivna gledanja istog tipa, osjećaj izoliranosti postaje vrlo jak. Ova pojava, pojačana sveopćom zatvorenošću u vlastite virtualne mikrosvjetove mišljenja, generira društvo kolektivne izoliranosti. Tako se rađa pojedinac tiranin, osoba koja sve mjeri samostvorenim vrijedostima, ostatak svijeta ga malo zanima, uči malo i ništa. Sve ga to sve više udaljava od duhovnosti, kolektivnog djelovanja i filozofskog pristupa.

Kako stvoriti trajne promjene?

Za početak, smanjiti što je više moguće upotrebu pametnih telefona i društvenih mreža. Na taj način možemo spriječiti da nas previše obuzmu, zatirući našu volju i izazivajući oblik ovisnosti. Zatim, pokušati iznova otkriti očaravajuću ljepotu svijeta koji nas okružuje. Otkriti svoj nutarnji život. I, napokon, ponovo osjetiti draž zajedničkog djelovanja. Tocqueville je, primjerice, predlagao: "stvarati što više prilika za zajednički rad kako bi ljudi osjetili da ovise jedni o drugima".

Ranije spomenuti osjećaj samodostatnosti samo je iluzija. Postoji više načina pomoću kojih možemo ponovno ostvariti dublji kontakt sa samim sobom: baveći se umjetnošću, kontemplacijom, nesebičnim volonterskim radom, ili sl.

Dakle, jednostavne radnje koje mogu oživjeti prisutnost za sebe, kao i za druge te potaknuti konkretne veze uzajamne pomoći, daleko od crnih zrcala u kojima se danas utapa moderni Narcis. ☸

S francuskog prevela: Vesna Perhat

PURPUR

KRALJEVSKA BOJA

Marin Božić

Boja općenito izaziva u ljudima veliku radost. Oko je treba kao što treba i svjetlo. Sjetimo se samo osjećaja ushita kada za tmurna dana Sunce obasja tek dio kraljika i pokaže nam njegove boje... Svaka boja proizvodi poseban utisak na um i tako se istovremeno obraća oku i osjećajima. Otuda slijedi da se boja može koristiti za određene moralne i estetske ciljeve.

Johann Wolfgang von Goethe, Učenje o bojama

Prirodna purpurna boja dugi je niz stoljeća bila simbol plemstva, kraljeva i svećenika. Taj običaj počinje od vladara Fenicije, kralja Feniksa. Nakon što je od Herakla dobio purpurni plašt na poklon, on je naredio da budući vladari moraju nositi tu boju kao kraljevski simbol. Taj isti kraljevski standard vrijedio je i u Egiptu, Perziji, Rimu i Bizantu.

Upravo je Fenicija¹ bila središte antičke proizvodnje purpura. Fenička kultura doživjela je vrhunac oko 1000. godine prije Krista, a proizvodnja purpura cvjetala je u zaljevu na samom istoku Sredozemnog mora, u gradu Tiru, koji se nalazi u današnjem Libanonu. Tamo se još 1600. godine prije Krista proizvodio tzv. tirski purpur, kraljevska purpurna boja, koja se dobivala od sluzi bodljikavog morskog puža volka, točnije dvije vrste česte u Sredozemnom moru: *Murex brandaris* i *Murex trunculus*. Taj je puž hrvatski naziv *volak* dobio po rogovima, nalik na volovske, a tajna purpurne boje krije se u njegovoj hipobranhijalnoj žlijezdi. Ona izlučuje malo žućkaste želatine, koja na zraku i suncu kroz par dana postaje purpurna. Pli-

nije Stariji, rimski povjesničar i znanstvenik, ostavio je uputu: najbolje ih je loviti prije izlaska Sirijusa ili malo prije početka proljeća. Za gram čiste boje bilo je potrebno oko 8000 puževa. Kroz povijest su i drugi narodi proizvodili purpur, no nisu uspijevali doći do takve ljepote i postojanosti u boji. Feničani su očito u pravoj mjeri koristili Sunčevu svjetlost, a smatra se da su imali i tajnih kemijskih spoznaja koje su koristili u proizvodnji. U Europu je ova boja došla morskim putem, nadovezujući se na Put svile. Padom Rimskog

¹Fenicija – od grč. *Phoiniki* = purpurna zemlja. Naziv Fenicija potječe od Grka, a sami stanovnici su svoju zemlju zvali Kanaan.

Kralj Salomon

Bizantski car Justinijan I. i carica Teodora

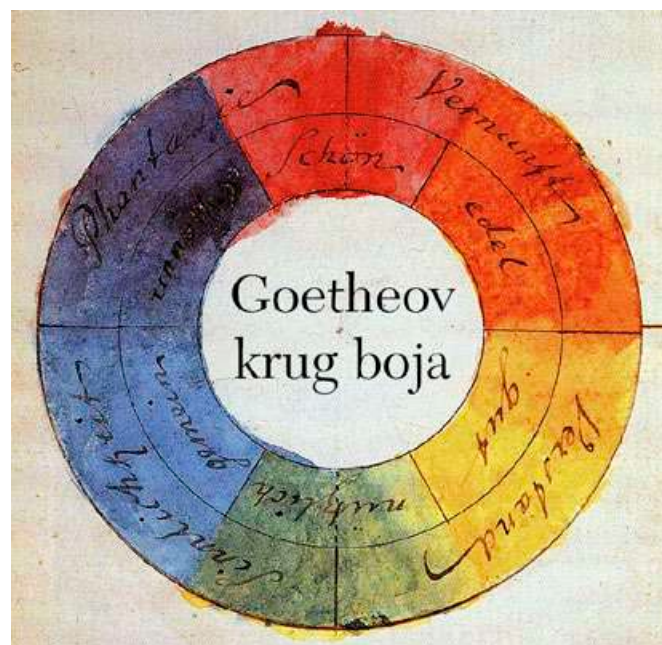
Carstva smanjena je i uporaba purpura iz Tire, dok je velika proizvodnja prestala padom Konstantinopola 1453. godine.

Postoje zapisi da je i Minojska civilizacija s Krete ovu boju koristila oko dvije tisuće godina prije Krista. Nadalje, i meksički su starosjedioci, posebno Mixteci, tkanine bojali izlučevinama puža *Purpula patula pansa*, srodnika puža iz Tira. I dok su Tirci ubijali mekušce, što se zaključuje po gomili praznih puževih kućica koje potječu iz tog vremena, Mixteci su im samo uzimali sluz. Lagano bi zapuhali u puža, a on bi izlučio dragocjenu tekućinu direktno na tkaninu nakon čega bi ga vratili u more. Kako bi spriječili njihovo istrebljenje, nisu ih uznemiravali za vrijeme razmnožavanja. Oni koji su se bavili bojanjem tkanina, odlazili bi do zaljeva Huatulca, gdje su staništa tih puževa, u razdoblju između listopada i ožujka. Radi sprječavanja prekomjernog iskorištavanja puževa, 1985. godine je odlučeno da se dobivanje boje dozvoli samo starosjediocima na tradicionalan način. Tijekom španjolskog osvajanja Srednje i Južne Amerike, tkanine obojane purpurom stigle su u Europu. Europljane je posebno dojmila postojanost boje, kao i činjenica da izgleda još ljepše kad se tkanina opere te da nije bilo potrebno koristiti sredstvo za učvršćivanje boje.

Ljepotu purpura opjevali su veliki antički i rimski pisci. Tako Homer piše o ljepoti odjeće koju je Paris donio iz Fenicije, a Vergilije u *Eneidi* prikazuje trojanskog junaka Eneju obučenog u haljinu purpurne boje. Spominje se i u Bibliji. U Starom zavjetu Bog Mojsiju naređuje da zavjese u njegovom hramu moraju biti od purpura ili grimiza. Svete halje visokog svećenika Arona, kao i hramovi kralja Salomona i Heralda u Jeruzalemu, također su bile purpurne, a spominju se i puževi od kojih se dobivala ta boja – *Hexaplex trun-*

culus. U Novom zavjetu je nalazimo u Isusovoj priči o Lazaru i bogatašu koji je odjeven u purpurnu odjeću. Bizantska je umjetnost snažno obojena purpurom. Na mozaicima u Ravenni, koji prikazuju cara Justinijana i caricu Teodoru s poslanicima, može se odrediti status svake osobe prema količini purpura na odjeći. Papa Pavao II. je 1464. godine uveo "kardinalsku purpurnu" – to je prva jarka boja u upotrebi od početka srednjeg vijeka. Za svojevrsni statusni simbol ove boje zasigurno je zaslužna bila i njena cijena. Nekad je cijena odjeće uvelike ovisila o boji, a purpur je bio na samom vrhu.

Purpurna boja je u osnovi kombinacija plave i crvene boje: nijansa između magente (fuksije) i ljubičaste. Ponekad se koristi kao sinonim za grimiz, no grimiz je crvena nijansa. Dok većina boja izblijedi u sumrak, purpurna postane tamnija, a za najveće Sunčeve svjetlosti postane svjetlija i intenzivnija. U prošlosti se vjerovalo da intenzitet purpurne nijanse postaje sve jasniji s vremenom, jer purpur nastaje oksidacijom pa ne

Perzijski kralj Darije I.

Karlo Veliki

blijedi izlaganjem Suncu ili ispiranjem. U vrijeme kad su boje bile nepostojane, purpurna je postala simbol vječnosti. Uz to, tkanini je pomagala da zadrži miris koji je određena osoba koristila pa se, primjerice, izdaleka moglo znati da se u blizini nalazi visočanstvo.

Njezinu posebnost umanjile su sintetske boje i pigmenti. Kemijsko rođenje industrije sintetičkih boja se može pratiti od otkrića anilina – baze purpurne boje. Nju je otkrio William H. Perkin 1856. godine u potrazi za lijekom protiv malarije. Taj je engleski kemičar purpurnu boju učinio dostupnom svima.

Zanimljiva su istraživanja dva velika istraživača novijeg doba, Isaaca Newtona i Johanna W. Goethea. Newton je 1676. godine otkrio spektar boja razlomivši

zakonitostima i međusobnim odnosima. Dok temelj tog kruga predstavlja zelena boja, koju Goethe pripisuje zemlji, na drugoj strani kruga, u njegovom zenitu, nalazi se purpurna boja kao vrhunac, kulminacija unutar kruga boja, posljedica prirodnog stupnjevanja. Prema Goetheu, ona predstavlja najviši duhovni princip među bojama; završetak dugog procesa oplemenjivanja i zato je to boja duhovnog vladara. Ona u isto vrijeme izražava ozbiljnost i dostojanstvo, blagost i milost – drugim riječima: značaj duhovnog dostojanstvenika. *Kao što intonacija daje boju izgovorenoj riječi, boja daje duhovno ostvaren ton obliku*, kaže švicarski slikar i likovni pedagog Johannes Itten (1888. – 1967.) u svom djelu *Umjetnost boje*.

Purpurna se boja u kineskoj tradiciji povezuje uz vladara, ali i uz polarnu zvijezdu, Sjevernjaču, na kineskom *Ziwei* (*Purpurna zvijezda*), koja je prebivalište nebeskog cara, vladara neba. Zemaljski pandan polarne zvijezde bio je Zabranjeni grad, prijestolnica zemaljskog cara.

bijelu svjetlost u trostranoj prizmi. Sedam boja spektra je spojio u krug i dobio neprirodan prijelaz između plave i crvene boje. Tu je dodao osmu boju – purpurnu, nazivajući je ekstraspektralnom bojom. Goethe je 1810. godine objavio *Učenje o bojama*, plod istraživanja na kojem je radio četrdeset godina. Iz te opširne i sistematične teorije vrijedi izdvojiti *Krug boja*, kojim se nastoji predstaviti duhovni princip svih boja. U njemu su boje podijeljene prema simboličkim i psihološkim kvalitetama te tvore krug prema određenim

Stari su narodi boje koristili kao snage za izražavanje unutrašnjih sadržaja i simboličkih vrijednosti. Itten, koji je proučavao boje s filozofskog, religijskog, psihološkog i fizičkog gledišta, piše: *Boja je život, svijet bez boja djelovao bi mrtvo... Današnje zanimanje za boje gotovo je isključivo optičko-materijalne prirode i ne počiva na spoznajno-emotivnom doživljaju... Najdublja tajna o djelovanju boja izmiče pojmovnoj formulaciji, ona ostaje nedostupna čak i oku, jer ju je moguće sagledati samo srcem.* ☸

AUGUST ŠENOA

Klasik hrvatske književnosti

Melanija Rogar

Šenoa predstavlja ključnu stubu u razvoju hrvatskog romana... U hrvatskoj književnosti je kanonizirao roman kao žanr i formirao (doslovce odgojio) čitateljsku publiku kojoj je roman postao omiljenim štivom. On je anticipator našeg proznog realizma, tvorac hrvatskog povijesnog romana i kao kajkavac tvorac urbane štokavštine. Sve bitne pretpostavke neophodne za život i razvoj romana u hrvatskoj književnosti vezane su uz Šenoino ime.

Krešimir Nemec

Djela Augusta Šenoe fabulom su pretežno vezana uz Zagreb i sjevernu Hrvatsku, ali se sa zanimanjem čitaju i u ostalim našim krajevima. Prevođena su i na druge slavenske jezike, a Šenoino je ime pronašlo mjesto i u svjetskoj slavistici.

Književni teoretičari svrstavaju njegova djela u temelje hrvatske književnosti te ga stavljaju uz bok velikanima kao što su Marko Marulić, Ivan Gundulić, Ivan Mažuranić i Antun Gustav Matoš. Nazivaju ga ocem hrvatskog romana, a o veličini njegova utjecaja najbolje govori to što se čitava epoha u hrvatskoj književnosti naziva "Šenoinim dobom".

Tijekom svog cjelokupnog javnog i kulturnog djelovanja svesrdno je promicao estetske i kulturne vrijednosti u hrvatskom književnom stvaralaštvu i isticao važnost uloge koju imaju povijest, jezik i književnost u očuvanju i jačanju kulturnog identiteta naroda.

Mnoge je stranice posvetio svom rodnom gradu pa ga nazivaju pjesnikom Zagreba. Sa zanosom piše o Zagrebu u istoimenoj pjesmi, veliča njegovu povijesnu ulogu u povijesnim romanima, a u pripovijetkama opisuje zagrebačku svakodnevicu svoga vremena.

Bitne odlike Šenoinog svjetonazora, koji se ogleda i u njegovom književnom stvaralaštvu, su domoljublje, čovjekoljublje i moralnost koja mu je služila kao oslonac u životu, usprkos svim životnim preprekama.

August Šenoa rodio se 14. studenog 1838. godine u Zagrebu u češko-slovačkoj obitelji u kojoj se govorio njemački. Za buđenje njegova hrvatskog identiteta u velikoj mjeri bili su zaslužni njegovi učitelji u Gornjogradskoj gimnaziji, domoljubi Antun Mažuranić, Adolf Veber Tkalčević i Vjekoslav Babukić. Kao gimnazijalac posjećuje Ljudevita Gaja u njegovoj vili na Mirogoju, s njim vodi duge razgovore i oduševljava se ilirskim idejama. Iako je kao Zagrepčanin govorio kajkavskim

narječjem, savršeno je naučio govoriti štokavski, a kasnije će sva svoja djela pisati na tom narječju. Studira na Pravnom fakultetu u Zagrebu, a zatim u Pragu, tadašnjem središtu okupljanja slavenskih studenata iz Austro-Ugarske Monarhije. Vraća se u Zagreb te sve do smrti obnaša niz značajnih dužnosti: postaje dramaturg Hrvatskog zemaljskog kazališta, senator u gradskoj upravi i predsjednik Matice hrvatske. Uređuje tada vodeći književni časopis *Vijenac* u kojem svojim feljtonima i kritikom hrvatskog književnog stvaralaštva utječe na odgoj čitateljske publike pa se tvrdi da je časopis oblikovao književni ukus "Šenoina doba". Bio je neobično marljiv i ustrajan u svom književnom i javnom djelovanju, osobito nakon potresa koji je zade-

sio Zagreb 1880. godine. Iscrpljen radom i brigom za nastradale, razbolio se te je umro 13. prosinca 1881. godine u 43. godini života.

U samo dvadeset godina književnog stvaralaštva stvorio je bogat književni opus koji obuhvaća pet romana: *Zlatarovo zlato*, *Čuvaj se senjske ruke*, *Seljačka buna*, *Diogenes* i *Kletva* (koju je dovršio Josip Eugen Tomić), veći broj pripovijesti i novela, među kojima su najpoznatije *Prijan Lovro*, *Prosjak Luka*, *Karanfil s pjesnikova groba*, *Barun Ivica*, *Mladi gospodin*, *Ilijina oporuka* i *Branka*, komediju *Ljubica*, zatim mnoštvo dugih i kraćih pjesama i povjestica među kojima su najpoznatije *Mile Gojslavica*, *Petar Svačić*, *Prokleta klijet*, *Kugina kuća*, *Kameni svatovi*. Tu je i veći broj feljtona pod zajedničkim nazivom *Zagrebulje* te niz književno esejističkih i polemičkih tekstova.

Otac hrvatskog romana

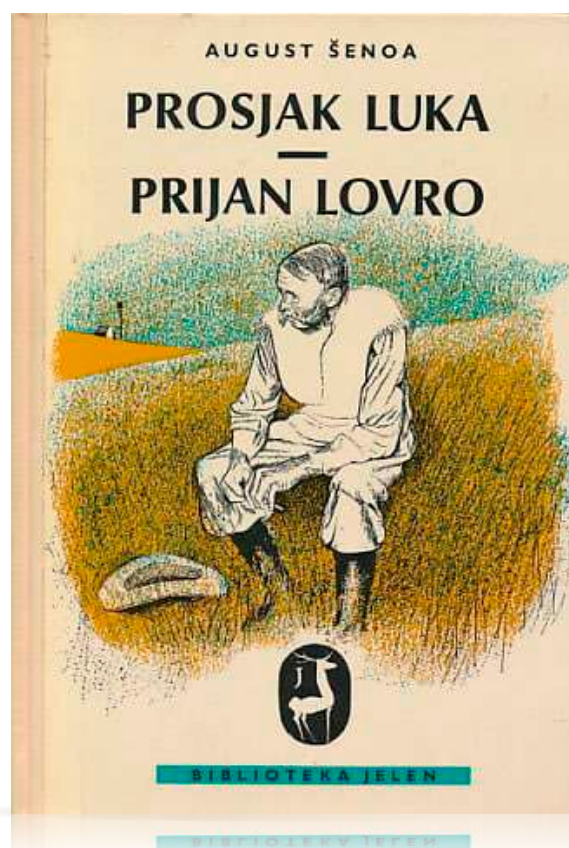
Hrvatska književnost druge polovice 19. stoljeća zasnivala se na romantičarskim opisima izmišljenih hajdučko-turskih i pseudopovijesnih događaja. Rijetki su bili realistični opisi. Šenoa osuđuje takvo stanje u književnosti i u tekstu *Naša književnost* piše: "...ma bio kako velik rodoljub, bio kako velik optimista, to se neće smjeti oteti istini, da nam knjiga do rijetkih iznimaka čami u mrtvilu, da gotovo sve što se danas u Hrvata piše nije od velike cijene za duševnu emancipaciju našeg naroda". Zato se zalagao za realistički

prikaz stvarnih događaja. Takvim je pristupom utjecao na književnike koji su djelovali nakon njega, predstavnike hrvatskog književnog realizma, Antu Kovačića, Eugena Kumičića, Ksavera Šandora Gjalskog i Vjenceslava Novaka.

Smatrao je da teme književnog djela trebaju biti bliske narodu i djelovati odgojno. U *Zabavnoj knjižnici* piše: "Mi smo protivnici načela njemačkih književnika da je književnost sama sebi svrha, književnost, a poglavito beletristika, jest sredstvo, da se razvije, usavrši narod, čovječanstvo. Utoliko mora da je beletristika tendenciozna". Kao vješt pripovjedač uspio je da njegova književnost, iako "tendenciozna", ne izgubi svoju umjetničku vrijednost.

Dva bitna načela Šenoinih djela

U izboru tema Šenoa polazi od dva načela: opisa događaja iz nacionalne povijesti i opisa događaja iz svakodnevnog života svojih suvremenika. Književni teoretičar i akademik Ante Stamać, oslikavajući dva bitna načela Šenoinih djela, piše: "Ona su s jedne strane 'romantična', a s druge strane 'realistična'. S jedne strane je pisac usmjeren prema prošlosti i davnim zbivanjima u Zagrebu i Hrvatskoj, a s druge strane je pozorni promatrač svakodnevnog života. S jedne strane samotni sanjar koji se izražava lirskim stihom, a s druge strane javni djelatnik, novinar i komentator svakodnevice." (Iz predgovora izbora Šenoinih djela pod nazivom *Zlatni grad*).

U svojim povijesnim romanima, pjesmama i povjesticama piše o tragičnim, ali junačkim događajima iz prošlosti hrvatskog naroda u kojima je bila ugrožena i njegova sloboda. Veliča hrabrost i moralnost ratnika, s ciljem da čitatelje uvjeri u neuništivost naroda dok u njemu postoje hrabri i moralni domoljubi. Svoje domoljublje iskazuje slavljenjem i veličanjem svog roda bez mržnje ili netrpeljivosti prema drugima i drugačijima. U osnovi svih njegovih djela leži ljubav prema obespravljenima i čovjeku uopće. Ističe odgojnu ulogu koju mora imati povijesni roman pa piše: „U historičkom romanu moraš analogijom medju prošlosti i sadašnjosti narod dovesti do spoznaje samog sebe... Pusto hvalisanje praotaca, krvava slava prošlih vremena nije zadaća našeg historičkog romana, prikazati valja sve grijehe, sve vrline naše minulosti, da se narod uzmogne čuvati grijeha, slijediti vrline. Cicero-nova *Magistra Vitae* malo će gdje boljeg mjesta naći no u povijesti Hrvata i Srbalja.”

Drugo načelo kojim se vodio u izboru tema je prikaz svakodnevice ljudi njegova vremena. U svojim pripovijestima, novelama, pjesmama i povjesticama detaljno opisuje zbiljske događaje. Piše o siromaštvu seljaka i radnika, o društvenoj nejednakosti koja onemogućuje napredovanje u životu i životnu sreću. Opisuje živote nesretnih i obespravljenih i osuđuje sebičnost i pohlepu. Kao i u povijesnim romanima, i ovi opisi svakodnevnog života imaju uz literarnu vrijednost i odgojnu funkciju. Čitatelju omogućuju uvid u

zbilju od koje često okreće glavu. Čitajući i uživljavajući se u živote likova, oni mu postaju bliži, može ih razumjeti, suosjećati s njima, a potom i djelovati.

U vremenu pokušaja sveopće relativizacije kojoj danas svjedočimo, Šenoino djelo je aktualno ne samo po svojoj literarnoj vrijednosti, već i isticanjem važnosti moralnih vrijednosti u čuvanju i razvoju humanosti. ☸

* * *

O Šenoi su rekli...

Romantik u duši, realist u namjeri, pisao je svoja djela ...idealizmom preciznog opservatora i realizmom strastvenog zaljubljenika u idealne vrijednosti. A. Stamač

Za prosuđivanje književnog značenja nekog autora nije od važnosti jedino dojam što ga on u čitatelja pobuđuje danas, već u prvom redu treba uzeti u obzir onaj umjetnički i duhovni prinos što ga je netko svojim radom unio u kulturni život svog naroda i svoga doba. A. Barac

Da postigne ono što je postigao, imao je Šenoa nekoliko bitnih talenata, ali se nad njima neosporno ističu dva: profinjeno osjećanje štokavske jezične materije (koju je također trebalo nametnuti publici) i izvanredan smisao za pripovijedanje, za iznošenje događaja i njihovo zapletanje u privlačne fabule... moramo priznati da je u njegove tekstove bilo potrebno samo ući: oni se ostavljaju tek pošto su pročitani. I. Frangeš

Čudni Ljudi

Vrijeme ide, sunce leti,
Sine, gine, opet svijeti,
Sve jednako, uvijek isto.
Vedro, sjajno, zlatno, čisto,
Al se sunce silno čudi:
Ele, Bože, čudnih ljudi.
Dosta sam vam putovalo,
Sito sam se nagledalo,
Al što vidjeh, mili Bože,
Svakim danom druge kože,
Svakim danom druge ćudi;
Ele, Bože, čudnih ljudi.
Što se jučer cjelivalo,
Danas se je grizlo, klalo,
Što se jučer mrsko klelo,
Danas ruke o vrat splelo;
Danas grmi, sutra gudi!
Ele, Bože, čudnih ljudi.
Danas crno, sutra bijelo,
Danas gnjilo, sutra zrelo,
Danas žega, sutra zima,
Danas mlaka, sutra plima,
Danas hvali, sutra kudi,
Ele, Bože, čudnih ljudi.
Vazda kiti griva lava,
Zecu vazda zečja glava,
Čovjek vazda čovjek nije,
Jer se svagdan drukče brije,
Drukče misli, zbori, gudi –
Vrag tom svijetu sunce budi.

Oj budi svoj

Oj, budi svoj! Ta stvoren jesi čitav,
U grudi nosiš, brate, srce cijelo;
Ne kloni dušom, i da nijesi mlitav,
Put vedra neba diži svoje čelo!
Pa došli danci nevolje i muke,
Pa teko s čela krvav tebi znoj,
Ti skupi pamet, upri zdrave ruke,
I budi svoj!
Oj, budi svoj! Znaj, tvoja glava mlada
Nebolike ti zlatne sanke budi,
Ko sivi soko uzvine se nada,

Al' svijet je svijet, i ljudi tek su ljudi.
Da, zbilja goni s uzglavja te meka,
U sebični te zovuć svijeta boj;
Ma što te, brate, u životu čeka:
Ti budi svoj!
Oj, budi svoj! Taj svijet ti nije pakô,
Ni raj ti nije; rodi trnom, cvijetom;
Ni desno, lijevo da se nijesi mako,
Već ravno podi, dok te nosi, svijetom:
Koracaj bez obzira krepko, živo,
Sudbina dok ne rekne tebi: Stoj!
I pravim drži pravo, krivim krivo,
I budi svoj!
Oj, budi svoj! Ta Božji ti je zamet,
A Bog sve mrzi, što je laž i varka;
I neka ti je vazda vedra pamet,
I srce vrelo, duša čista, žarka;
Nek' ravno um i srce tvoje važu,
Tek tako bit ćeš čovjek, brate moj!
Da zli i dobri ljudi smjerno kažu:
Da, on je svoj!
Oj budi svoj! Al' brat ti budi braći,
I radi za svijet, al' ne slušaj pljeska;
I ljubi svijet, al' ne nadaj se plaći,
Jer hvala ljudska voda je vrh pijeska,
U tvojoj svijesti hvala ti je trudu,
S poštena tekar lica teče pošten znoj,
I nijesi, brate, živio zaludu,
Kad jesi svoj!
Oj, budi svoj, i čovjek ljudskog zvanja!
Pa diži čelo kao sunce čisto;
Jer kukavica tek se hrđi klanja,
Tvoj jezik, srce nek su vazda isto.
Za sjajnim zlatom kô za Bogom gleda
Tek mićenika ropskih podli roj;
Ti gledaj, da l' i duša zlata vrijedi,
Pa budi svoj!
Da, budi svoj! Pa dođe l' poći hora,
Gdje tisuć zvijezda zlaćenih se vije,
Kad čovjek račun završiti mora,
I ti ga svršuj, nek ti žao nije;
Jer tvoje srce šapnuta će tijo:
Oj mirno, brajane, sad si račun zbroj!
Poštenjak, čovjek na zemlji si bio:
Ta bio svoj!

A serene sunset scene over a beach. On the left, a dark, jagged rock formation rises from the water. The sun is a bright, glowing orb on the horizon, casting a long, shimmering reflection across the calm water. In the foreground, a piece of weathered driftwood lies partially submerged in the shallow water. The sky is a mix of soft pinks, oranges, and blues, with a few wispy clouds. The overall mood is peaceful and contemplative.

*Kad si sretan budi umjeren,
kad si nesretan, budi razborit.*

Perijandar